

часу норми. Адже крім «Руської Правди» широко продовжувала діяти на території Київської Русі судова практика, що, на жаль, до нашого часу не дійшла. І тому ми не можемо стверджувати те, що кримінальному праву Київської Русі не були відомі форми та види співучасті і співучасників, як не можемо і сказати, чи відповідали завжди учасники будь-якого злочину однаково, зокрема, чи відповідали посібники однаковою мірою з виконавцями і підмовниками. Проте не можна заперечувати той факт, що система права Київської Русі вже відповідала розвинутому суспільству. Руський закон вимальовується як добре створене, самобутнє законодавство, яке суворо карає за співучасть у злочині проти власності.

Слід також відзначити, що вивчення чинних кримінально-правових норм, розуміння істинного змісту законодавчих дефініцій неможливе без застосування історичного методу науки кримінального права. І для цього необхідно звертатися до самих витоків зародження слов'янської державності і права на території сучасної України, шукати та аналізувати самі ранні джерела писаного кримінального права. Дійсно, адже кримінальне право — це не «застигла» у часі категорія, а система, яка постійно розвивається в історії і у будь-який момент містить не тільки елементи теперішнього, але і зберігає риси минулого, намічає контури майбутнього.

Список літератури: 1. Ковалев М.И. Понятие и признаки преступления и их значение для квалификации: Учеб. пособие. Свердловск, 1977. 2. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Наян. посібник. К., 1999. 3. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении. Ч.1. Понятие соучастия. — Свердловск, 1960. 4. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. М., 1984. Т.1 Законодательство Древней Руси. 5. Материалы к изучению истории государства и права СССР. «Русская Правда». М., 1962. 6. Кочои С.М. Ответственность за корыстные преступления против собственности. М., 1998.

Надійшла до редколегії 13.02.02

В.А. Крайній

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІ УКРАЇНИ ТА ІСНЮЮЧІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ НИМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Продовжується становлення податкової системи України, приймаються нові нормативні акти, накопичується досвід діяльності податкових органів. Однак, незважаючи на ужиті заходи, зібрати податки у повному обсязі не вдається. Катастрофічний стан з наповненням держбюджету, так само як незбалансованість економічних важелів регулювання обігу торговельно-фінансового капіталу багато в чому зумовлені недонадходженням податкових платежів у бюджет. При цьому в середовищі підприємців ухилення від сплати податків стало надзвичайно розповсюдженим явищем. А особливості функціонування податкової системи і суб'єктів господарювання обумовлюють високу латентність податкових злочинів.

Дані обставини визначили в середині 90-х рр. ХХ ст. необхідність створення податкової міліції, основним завданням яких є боротьба з податковими злочинами.

З позиції оперативно-розшукової науки визначення проблем та закономірностей розвитку будь-якої складової системи оперативно-розшукових сил не можливе без ретроспективного вивчення її закономірностей. Це визначає необхідність вивчення історії формування на Україні податкової служби взагалі та податкової міліції зокрема.

Слід відзначити, що в Російській імперії довгий час надходження податей контролювала Казенна палата та її губернські управи, засновані в 1775 р. З переходом у 1885 р. на нову податкову систему стала очевидною неспроможність Казенної палати як фінансового органу, що призвело до створення інституту податкових інспекторів. До основних обов'язків податкових інспекторів відносилося: спостерігати за правильністю залучення до платежу земель, що підлягають обкладанню державним поземельним податком; перевіряти відомості стосовно податку з нерухомості; збирати відомості про склад спадщини, що відкрилася; уточнювати прибутковість і цінність земельних угідь, лісових просторів, гірського і соляного промислів; збирати і представляти до Казенної палати звіщення про стан торгівлі і промисловості; установлювати час року, коли селяни готові до податкових відрахувань від сільського господарства і промислів; стежити за своєчасністю вживання заходів стягнення податкових недоїмок. Крім того чини податкових інспекцій були зобов'язані:

- бути присутніми під час складання акту про знищення пожежею, стихійним лихом нерухомого майна, оподаткованого податком;
- спостерігати за правильністю торгівлі;
- здійснювати перевірки, а у випадку виявлення порушень – складати протоколи і порушувати справи [1, с.18].

При цьому губернаторам було надане право відряджати на допомогу особам податкового нагляду чинів поліції. Зусилля поліції і податкової служби у справі стягнення казенних платежів були досить успішними: загальний підсумок недоїмок у 1897 р. склав близько 99 млн рублів, чи близько 5% усіх надходжень. По фактах виявлених порушень складено 45578 актів, на підставі яких стягнено 725184 рублів [2, с. 68-77].

Широке поширення у той час одержали порушення правил і порядку сплати акцизів, відповідальність (у тому числі і карна) за які була передбачена Статутом про акцизні збори 1883 р. Так, наприклад, згідно зі ст.1102 цього Статуту каралося «збереження, збут неоплачених акцизом алкогольних напоїв і приховання їх від сплати акцизом», ст.1134 – «недопущення посаловими особами акцизного управління поліцейських чинів до виконання їхніх обов'язків з нагляду за виготовленням і продажем алкогольних напоїв», а ст.1135 – «підробка печаток, пломб, бандеролей, етикеток, що накладаються казенним управлінням на посуд з алкогольними напоями» [3, с.359].

Розслідуванням фактів порушень акцизних правил займалися чини податкової служби. У своїй роботі вони стикалися з низкою труднощів, про які свідчать спогади начальника Окладного відділення Київської казенної палати П.Г.Гаврика. Він писав, що в той час, як шляхи і способи для з'ясування матеріального становища сільських платників у податковій практиці більш-менш

точно визначені, то у сфері вивчення економічного життя міських платників ці шляхи і способи, на жаль, ще навіть не намічені [4, с.11].

Для виявлення платоспроможності, обороту і прибутку платника податків податковим інспекторам пропонувалося досліджувати його кредитні й банківські операції, встановлювати, чи на власні чи на позикові кошти здійснюється комерційна діяльність, з'ясувати умови заготівлі, закупівлі товару, а також умови виробництва і збуту продукції. Відповідно до Циркуляра міністерства фінансів «Про ретельне складання протоколів про порушення торгових правил» від 08.12.1887 р. [5, с.220-223], податковим інспекторам для здійснення перевірок надавалося право входити в торгові та промислові заклади й інші місця, де здійснювалася торгівля чи промисел. У випадку виявлення порушень податковий інспектор повинен був негайно скласти протокол.

У період з жовтня 1917 р. і до закінчення воєнного комунізму дія всіх податків у колишній Російській імперії була припинена, а податковий апарат цілком розформований. І тільки з поворотом до нової економічної політики почався процес відновлення фінансової системи держави. Виникла необхідність повернення скасованих фіскальних інститутів.

Безпосереднє стягування прямих податків і здійснення контролю за своєчасністю їхньої сплати відповідно до Положення про стягування податків від 14 жовтня 1925 р. покладалося на фінансових інспекторів, їхніх помічників і фінансових агентів: акцизів – на інспекторів та їхніх помічників, а сільськогосподарського податку – на волостні і районні виконкоми [1, с.25].

Для здійснення своїх функцій органи податкового контролю були наділені широкими повноваженнями. Вони мали право робити опис, арешт і продаж майна, що належить несплатникові, звертати стягнення на суми, що знаходяться на поточних рахунках у банках та ін.

Ухилення від сплати податків розглядалося як злочин проти радянської влади, що знайшло своє відображення й у кримінальному законодавстві. Так у Кримінальному кодексі РРФСР у редакції від 1922р. містяться цілий ряд статей, що передбачають відповідальність за податкові злочини: ст.78 «Масове відмовлення від вносення податків, грошових, натуральних або від виконання повинностей», ст.79 «Неплатажі окремими громадянами у термін, або відмовлення від сплати податків, грошових, натуральних, виконання повинностей чи проведення робіт, що мають загальнодержавне значення [6] «.

Уявлення про діяльність фінансових органів з виявлення і розслідування податкових злочинів можна одержати з Інструкції агентам Держподаткової інспекції по виявленню порушень постанов ЦВК і РНК про акцизи від 8 серпня 1924 р. [7, с.15-17]. Відповідно до цієї Інструкції, при виявленні податкових порушень агенти повинні були скласти протокол про правопорушення. У процесі розслідування їм надавалося право робити огляди торгових установ і індустриальних підприємств, при чому в разі потреби допускалося їхня діяльність в неробочий і нічний час. Здійснення обшуків і вилучень, а також затримка правопорушників допускалися тільки за участю міліції.

Виятково високі податкові ставки і нерівні економічні умови для підприємств різних форм власності призвели до того, що до 1931 р. приватний

капітал у СРСР практично перестав існувати. Централізована адміністративно-командна система управління економікою, що перетворила податки у формальний інструмент перерозподілу коштів усередині міністерств, зробила практично безглуздим відхилення від їх сплати. Таким чином, відпала і необхідність у підрозділах, що здійснюють боротьбу з податковими злочинами.

Розпочата в 1985 р. Перебудова привела до утворення на території колишнього СРСР ряду незалежних держав. У 1991р. одержала незалежність Україна.

З розвитком ринкових відносин наступив новий етап формування податкової системи в Україні. Одержали свій розвиток і негативні сторони цього процесу, стали масовими факти ухилень від сплати податків. Серйозною проблемою стала організація виявлення і розкриття податкових злочинів.

З введенням 26.01.1993р. в Україні кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків обов'язки щодо їх виявлення і розкриття було покладено на підрозділи податкової інспекції та Державної служби по боротьбі з економічними злочинами. З метою посилення контролю за стягуванням податків і зміцнення виконавчої дисципліни працівників податкових органів Президентом України був підписаний Указ №760/96 від 22 серпня 1996 р. «Про створення Державної податкової адміністрації України і місцевих Державних податкових адміністрацій».

На підставі названого Указу на базі Державної податкової інспекції України, державних податкових інспекцій по Автономній Республіці Крим, областях, містах і районах створюються підрозділи Державної податкової адміністрації України.

Головними завданнями Державної податкової адміністрації України є:

– здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю нарахувань, повнотою і своєчасністю сплати до бюджету податків, зборів та інших обов'язкових платежів, установлених законодавством;

– прийняття рішень щодо накладення штрафних санкцій та адміністративних штрафів на порушників податкового законодавства і забезпечення їх стягнення, захист інтересів держави в судових органах у справах, що стосуються сплати податків;

– прийняття нормативних і методичних документів з питань оподаткування, бухгалтерського обліку і звітності на виконання відповідних законодавчих актів.

На підставі даного Указу підрозділи МВС України по боротьбі з кримінальним приховуванням доходів від оподаткування були передані в підпорядкування Державної податкової адміністрації України та набули назви податкової поліції, а потім – податкової міліції.

Згідно із Законом України «Про державну податкову адміністрацію», податкова міліція здійснює оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції [9].

З метою реалізації означених функцій податкова міліція:

1) приймає і реєструє заяви, повідомлення та іншу інформацію про злочини і правопорушення, віднесені до її компетенції, здійснює в установленому порядку їх перевірку і приймає щодо них передбачені законом рішення;

2) здійснює відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність, досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, а також проводить дідання та досудове (попереднє) слідство в межах своєї компетенції, вживає заходів до відшкодування заподіяних державі збитків;

3) виявляє причини і умови, що сприяли виникненню злочинів та інших правопорушень у сфері оподаткування, вживає заходів до їх усунення;

4) забезпечує безпеку працівників органів державної податкової служби та їх захист від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням посадових обов'язків;

5) запобігає корупції та іншим службовим порушенням серед працівників державної податкової служби;

6) збирає, аналізує, узагальнює інформацію щодо порушень податкового законодавства, прогнозує тенденції розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням.

Прийняттям означеного нормативного акту завершилися формування органів податкової міліції як складової частини кримінальної юстиції.

Викладене дозволяє зробити висновок, що поява та подальший розвиток податкових органів притаманна стапам активного розвитку ринкової економіки. У той же час оперативно-розшукове та податкове законодавство не визначає в повному обсязі усі завдання, які стоять перед органами податкової міліції.

У ст.1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданнями оперативно-розшукової діяльності визначаються:

– пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп;

– пошук і фіксація фактичних даних про розвідувально-підривно діяльність спеціальних служб іноземних держав і організацій.

Вирішення цих завдань забезпечує припинення правопорушень та забезпечення кримінального судочинства. Окрім означеного, оперативно-розшуковий Закон передбачає отримання інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

З вищевказаного видно, що Закон не покладає на оперативно-розшукову діяльність вирішення завдань, які стоять перед податковою міліцією та іншими оперативними підрозділами правоохоронних органів щодо попередження та розкриття злочинів.

Для усунення означеної прогалини законодавства слід внести певні зміни в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідні законодавчі акти.

Список літератури: 1. Кучеров И.И. Налоговые преступления: Учеб. пособие. М., 1997. 2. Руденко И.Я., Жданов Н.И. Исторический очерк обложения торговли и промыслов в России. СПб., 1893. 3. Нюрнберг А.М. Уставы об акцизных сборах. М., 1912. С.359. 4. Гаврик П.Г. Основные задачи податного и оценочного дела. К., 1912. 5. Тершенак Б.В. Настольная книга для податных инспекторов торговых и промышленных предприятий.

Надони, сборы и пошылы. С.Пб., 1891. 6. Утоковный кодекс РСФСР с поспитейно систематизированными материалами. М., 1925. 7. Вестник финансов. 1924. № 78. 8. Закон України «Про державну податкову адміністрацію» // ВВР України 1991. №6. Ст.37.

Надійшла до редакції 15.03.02

А.В. Козакова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Рівноправність є основною умовою демократії. Будь-яке суспільство, що проголошує себе демократичним, мусить забезпечити надання рівних можливостей кожному із своїх членів. Воно повинно поважати честь і гідність кожної жінки і кожного чоловіка, так само як і права усіх та кожного – чоловіки та жінки – на самореалізацію. Рівноправність між жінками і чоловіками *de jure* та *de facto* є не лише умовою соціальної справедливості та справжньої демократії, для функціонування якої вона необхідна; рівноправність варто розглядати також з позицій ефективної реалізації прав людей – жінок і чоловіків.

Політика рівноправності є підсумковим добутком політичних умов та політичної волі кожного уряду. Це означає, що не існує єдиного державного механізму, який би міг бути використаний за будь-яких обставин. Кожне суспільство, яке претендує називатися демократичним, повинно негайно запропонувати різні можливості усім своїм членам, жінкам та чоловікам. Таке усвідомлення значно сприяє перевесенню питань про рівність чоловіків і жінок з маргінальної зони політичних дебатів на передній план сьогодишньої політики в Україні.

Перешкоди для досягнення ефективної рівноправності жінок та чоловіків мають в основі передусім економічну природу, що виявляється у фемінізації безробіття попри високий рівень підготовки та освіти жінок, а також у специфічних проблемах жінок в сільській місцевості. Перехідний період, у якому зараз перебуває українське суспільство, виявив порожнечу, що є наслідком зникнення старих структур, розбудованих на засадах формальної рівноправності. Така порожнеча помітна на всіх рівнях суспільства і безпосередньо впливає на становище жінок.

Нова перспектива рівноправності як основи право та вимога справжньої демократії є основною суспільною цінністю, політичні наслідки якої повинні сприйматись на всіх рівнях. Для побудови в українському суспільстві реальної демократії основним завданням є інформування громадян, як жінок, так і чоловіків, про їх права. Дана стаття має за мету з точки зору гендерного підходу висвітлити найактуальніші проблеми сьогодення, вирішення яких сприятиме побудові демократичного суспільства та забезпечить основи рівних прав жінок і чоловіків в Україні.

Демократичне суспільство було і залишається найоптимальнішою формою устрою для значної частини людства. У 1863 р. Авраам Лінкольн дав істичне визначення демократії як змісту державного устрою: «демократія – це правління народу через народ для народу». Нерівність між чоловіком і жінкою є одним з прадавніх типів нерівності. І в наш час статус жінки має значні обмеження у порівнянні зі статусом чоловіка в різних сферах суспільного життя, зокрема, можливості трудової зайнятості, отримання власності, прибутків та ін. Навіть у розвинутих демократичних суспільствах жінки часто наражаються на неви-